

Ryszard Orłowski

"Puławy. Materiały z sesji popularno-naukowej", Lublin 1964 : [recenzja]

Rocznik Lubelski 7, 237-239

1964

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zarówno sygnalizowane tu większe opracowania, jak i drobne przyczynki stanowią ważne materiały do poznania pradziejów Lubelszczyzny i obszarów sąsiednich.

J. Gurba

PUŁAWY. MATERIAŁY Z SESJI POPULARNO-NAUKOWEJ

Lublin 1964. Wydawnictwo Lubelskie, ss. 334, 2 nlb.

Jedną z kolejnych pozycji książkowych Wydawnictwa Lubelskiego o tematyce historycznej i społeczno-gospodarczej jest publikacja, która stanowi pokłosie sesji popularno-naukowej, zorganizowanej przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Puławach w dniu 2 czerwca 1962 r. Recenzowana książka finansowana była przez PMRN w Puławach i ukazała się w serii „Lublinianów” na Tysiąclecie Państwa Polskiego.

Treść książki pokrywa się z tematyką sesji i obejmuje przeszłość Puław i powiatu od osadnictwa starożytnego i wczesnośredniowiecznego do działalności Polskiej Partii Robotniczej. Mieści także zagadnienia z zakresu fizjografii omawianego terenu. Tytuł zatem wydawnictwa nie odpowiada w pełni jego zawartości treściowej. Dezyderata czytelnika jest tym większa i bardziej kłopotliwa, że przeważająca większość poruszonych problemów dotyczy powiatu, a nie Puław.

Autorzy ogłoszonych prac i przyczynków reprezentują różne środowiska zawodowe. Obok pracowników naukowych wystąpili badacze-amatorzy, o mniejszym doświadczeniu i przygotowaniu fachowym. Odbiło się to zarówno na charakterze, jak też i poziomie publikacji. Układ treści książki jest dość przypadkowy. Przy konsekwentniejszym zastosowaniu układu rzeczowego chyba właściwsze byłoby umieszczenie na początku prac z dziedziny fizjografii badanego terenu. Szkice o tematyce historycznej poprzedzić winny wartościowe informacje archiwistów o materiałach źródłowych do dziejów Puław i powiatu znajdujących się w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie.

Publikacji brak jednolitej koncepcji, gdy chodzi o warsztat naukowy. Część szkiców zawiera aparat przypisów, inne nie. Utrudnia to w dużej mierze ocenę, na ile autorzy wykorzystali istniejące możliwości archiwalne i bibliograficzne. W danym wypadku jest to tym ważniejsze, że tylko niektórzy spośród autorów sięgnęli do zasobów archiwalnych. Łatwo to stwierdzić po skonfrontowaniu przypisów prac z zamieszczonym zestawieniem bibliografii i wspomnianym szkicem archiwistów. Z samego tylko zestawienia wynikają rażące dysproporcje i braki.

Książkę otwiera obszernie *Słowo wstępne*, pióra J. Trzeźniaka, przewodniczącego MRN w Puławach. Stanowi ono zwięzłą próbę prześledzenia dziejów Puław od czasów, gdy były one skromną wioską rybacką do momentu, gdy na naszych oczach miasto to przygotowuje się do otwarcia potężnego kombinatu azotowego. Z gorliwością i pasją gospodarza tego miasta, bez specjalnej troski o formę i ścisłość informacji podał najważniejsze etapy historii Puław i zarysował perspektywy ich rozwoju na najbliższą przyszłość. Wypowiedź Trzeźniaka była wprowadzeniem do problematyki sesji. Szkoda, że pewne stwierdzenia referenta kłócą się z wynikami badań pozostałych publikacji.

J. Gurba przedłożył udokumentowany stan badań nad osadnictwem starożytnym

i wczesnośredniowiecznym powiatu puławskiego. Rozważania swe poparł cenną mapą odkryć archeologicznych na tym terenie oraz ilustracjami ważniejszych zabytków kultury materialnej. Zamieszczona tabelka chronologiczna pradziejów powiatu puławskiego ułatwia przyswojenie szkicu.

Kartki z przeszłości Puław Z. Nowakowskiego, to wybrane zagadnienia z historii miasta, głównie jednak rys przeszłości rodziny Czartoryskich. Zbyt popularny zarys posiada skromną podstawę materiałową. Jest nią głównie monografia L. Dębickiego, dziś już przestarzała, o zwietrzałych tezach. Autor nie skorzystał z nowszych pozycji bibliograficznych, choć jak wskazuje opracowane przez niego *Zestawienie ważniejszych prac o Puławach i Czartoryskich*, wiedział o ich istnieniu. Dla ścisłości trzeba nadmienić, że Adam Kazimierz Czartoryski nie był redaktorem „Monitora”, co zresztą, jak i wiele innych kwestii, wyjaśniła w swej rozprawie A. Aleksandrowicz.

Z. Nowakowski w następnym szkicu zajął się przeszłością ważniejszych obiektów kulturalnych Puław — słynnym parkiem, świątynią Sybilli, domem gotyckim, grobowcem. Razi tutaj pominięcie najświeższej pozycji naukowej na ten temat¹. Obydwa przyczynki Nowakowskiego uzupełniają się nawzajem i przypominają pewne epizody, bardziej jednak z życia dworu Czartoryskich, aniżeli Puław.

Przykład możliwości badawczych w zakresie badań nad Puławami dała w swej rozprawie A. Aleksandrowicz. Jej praca o środowisku kulturalnym i literackim Puław w XVIII i XIX w. oparta jest na sumiennie wykorzystanej literaturze i nader bogatych źródłach archiwalnych. Pozwala poznać i zrozumieć nadzwyczajny awans społeczny wioski, która na przełomie dwu stuleci wybiła się do rangi znakomitego ośrodka kulturalnego i literackiego. Studium Aleksandrowicz wyróżnia się rzetelnością informacji, precyzją naukową i poprawnością wykładu. Z tego też powodu ujawniło szereg niedociągnięć warsztatowych i metodologicznych niektórych referatów z dziejów Puław osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych. Praca zyskałaby jeszcze na przejrzystości, gdyby wprowadzono tytuły rozdziałów. Istotne to z uwagi na jej objętość — ponad 50 stron.

Szkolnictwem na terenie Puław i powiatu zajął się S. J. Buksiński. Swój szkic, oparty na literaturze przedmiotu, poświęcił powstaniu i działalności placówek oświatowych na tym obszarze w okresie od drugiej połowy XVIII stulecia do czasów najnowszych. Ze szkodą dla tematu autor pominął materiały archiwalne.

Cennym uzupełnieniem rozważań Buksińskiego jest praca M. Strzemskiego o zakładach naukowych w Puławach. Przedmiotem dociekań autora stały się: politechnika puławska (Instytut Politechniczny i Rolniczo-Leśny), Instytut Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa, Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego i Instytut Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa. Autor określił interesującą rolę tych instytucji naukowych w przeobrażeniach społeczno-gospodarczych i kulturalnych Puław. Nie zamieścił wszakże przypisów, przez co pozbawił czytelnika możliwości zaznajomienia się z podstawą materiałową pracy.

Przebieg powstania styczniowego w Puławskim przedstawił S. J. Buksiński. Rozważania oparł głównie na literaturze pamiętnikarskiej. Sięgnął także do licznej już literatury powstaniowej, ale nie wykorzystał w tej mierze wszystkich możliwości. Wyniki badań znacznie pomniejszył na skutek pominięcia źródeł archiwalnych. Dowodem możliwości pogłębienia wiedzy o powstaniu styczniowym na Lubelszczyźnie są prace J. Tomczyka². Mimo wyrażonych zastrzeżeń, szkic Buksińskiego jest inte-

¹ Z. Żygulski *Dzieje zbiorów puławskich (Świątynia Sybilli i Dom Gotycki)*. W: *Rozprawy i sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie*. Kraków 1962, ss. 5—262.

² J. Tomczyk *Ludność Łukowa i powiatu łukowskiego w powstaniu styczniowym*. W: *Z przeszłości Ziemi Łukowskiej*. Lublin 1959, ss. 68—95.

resującym i jak dotąd najobszerniejszym ujęciem przebiegu powstania w powiecie puławskim.

S. Krzykała opracował problem tradycji walk o wyzwolenie narodowe i społeczne ludności powiatu puławskiego w latach 1863—1944. Wykazał, że teren ten wyróżniał się pod tym względem w Lubelskiem. Udowodnił nadto³, że ferment rewolucyjny na tym terenie promieniował daleko poza obręb powiatu puławskiego. W sposób interesujący podał wiadomości dotyczące działalności Komunistycznej Partii Polski w okresie międzywojennym oraz konspiracji w latach drugiej wojny światowej w Puławskim. Autor podbudował swe ustalenia materiałami archiwalnymi.

Nieco pogłębiony zarys dziejów Polskiej Partii Robotniczej w Puławskim podał Z. J. Hirsz, rozszerzając wiadomości na ten temat zawarte w pracy E. Mysłowskiego⁴. Ciekawe uzupełnienia oparł na relacjach uczestników walk oraz nowych wydawnictwach źródłowych.

Następne szkice to: E. Ślusarczyka *Gleby i roślinność w powiecie puławskim*, E. Kowalskiej *Budowa, rzeźba i sieć wodna obszaru* i H. Mitoska — *Zarys klimatu powiatu puławskiego*.

Część referatową książki zamyka informacja naukowa S. Janickiego i S. Paulowej o materiałach do dziejów powiatu puławskiego w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie. Uzupełnieniem wydawnictwa jest bibliografia (w wyborze) Z. Nowakowskiego. Dotyczy ona Puław i Czartoryskich i ułożona jest według dowolnego systemu. Przyjęcie uznanych w nauce zasad sporządzania bibliografii byłoby rozwiązaniem na pewno bardziej pożytecznym.

Książka zawiera indeks nazwisk i miejscowości, jej treść urozmaicają interesujące ilustracje i fotokopie dokumentów. Pod względem techniczno-edytorskim nie budzi zastrzeżeń. Jej szata graficzna zaś zasługuje na uwagę. Poważniejsze natomiast zarzuty trzeba skierować pod adresem merytorycznej redakcji. Wydawnictwu brak kompetentnej korekty specjalistycznej, stąd wynikły błędy rzeczowe, niekonsekwencje, nużące powtórzenia i ogólniki. W związku z tym nasuwa się bardziej generalna uwaga. Godny poparcia i wielkiego uznania ruch regionalny, zmierzający do przypomnienia i twórczego odkrywania przeszłości danego terytorium, winien budzić u organizatorów i Wydawnictwa większą odpowiedzialność. Chodzi mianowicie o zainteresowanie swą pożyteczną pracą odpowiednich placówek naukowych. Dotyczy to zarówno przygotowania sesji, jak przede wszystkim ogłaszania drukiem wyników tych imprez popularno-naukowych.

Mimo wyraźnych braków i niedociągnięć publikacja spełnia zadania popularyzatorskie, w części swej także naukowe, dzięki pracom Aleksandrowicz, Krzykały, Strzemskiego. Poza tym dowodzi jak pilną i ważną jest sprawa źródłowego i w pełni naukowego opracowania monografii Puław i powiatu. Przyszłe prace jednak winny zwrócić większą uwagę na odtworzenie przeszłości dotyczącej życia ludności tego terytorium⁵, nie można zaś patrzeć na historię tamtejszą (zwłaszcza XVIII i XIX w.) tylko przez pryzmat działalności Czartoryskich.

Ryszard Orłowski

³ Szerzej na ten temat pisał w monografii *Studenci Instytutu Rolniczo-Leśnego w Puławach w walce z caratem (1869—1914)*. Lublin 1962.

⁴ E. Mysłowski i *Z dziejów PPR, GL, AL w powiecie puławskim (1942—1944)*. Lublin 1962.

⁵ O położeniu materialnym wsi w Puławskim pisał gruntowne studia I. T. Baranowski. Por. np. *Wieś i folwark*. Warszawa 1914.